



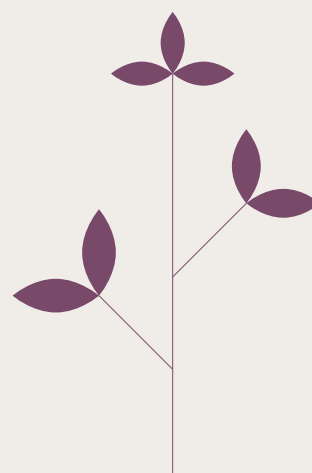
Plan for leseopplæringen Barnehager og skoler

2015



Flekkefjord kommune

Vilje til vekst



Utgiver:
Flekkefjord kommune
Oppvekst og kultur
Kirkegata 50
4400 Flekkefjord

Trykk:
Hegland Trykkeri

Forsidefoto:
www.istockphoto.com

Layout:
Rune Mortensen AS

Innhold

Forord	4
Språk og lesing i Flekkefjord	5
Implementering av leseplanen	8
Å kunne lese som grunnleggende ferdighet	9
Strategibruk	10
Lesing i alle fag	13
Lesestrategier	14
LESEPLANEN:	
DEL 1 Å skape engasjement og ambisjoner	
1.1 Å skape engasjement og ambisjoner – barnehage	17
1.2 Å skape engasjement og ambisjoner – 1.-4. trinn	18
1.3 Å skape engasjement og ambisjoner – 5.-7. trinn	19
1.4 Å skape engasjement og ambisjoner – 8.-10. trinn	20
DEL 2 Å utvikle språklige ferdigheter	
2.1 Å utvikle språklige ferdigheter – barnehage	22
2.2 Å utvikle språklige ferdigheter – 1.-4. trinn	23
2.3 Å utvikle språklige ferdigheter – 5.-7. trinn	24
2.4 Å utvikle språklige ferdigheter – 8.-10. trinn	25
DEL 3 Å kode om	
3.1 Å kode om – 1.-4. trinn	27
3.2 Å kode om – 5.-7. trinn	28
3.3 Å kode om – 8.-10. trinn	29
DEL 4 Å lese med forståelse og bruke denne kunnskapen i egen lesing og læring	
4.1 Å lese med forståelse og bruke denne kunnskapen i egen lesing og læring – 1.-4. trinn	31
4.2 Å lese med forståelse og bruke denne kunnskapen i egen lesing og læring – 5.-7. trinn	32
4.3 Å lese med forståelse og bruke denne kunnskapen i egen lesing og læring – 8.-10. trinn	33
DEL 5 Samarbeid med hjemmet	34
Samarbeid barnehage – hjem	34
Samarbeid skole – hjem	35
Tips til å skape leseglede hjemme	36
DEL 6 Metodiske tips og ideer	38
Læresamtalen	38
Strategi for arbeid med å utforske meningen i ord	38
Ord3F	39
Knytteneveprøven	39
«My favourite no»	40
Startsetninger	40
Lesetrappa til Jørgen Frost	41
Ordforklaringer	42
Lenker	43
Tips og ideer til god språk- og leseopplæring for flerspråklige elever - lenker	44
Anbefalt litteratur og kilder	46

Symbolet 🍎 markerer forhold som er særlig viktig for flerspråklige elever. Symbolet er gjennomgående i hele planen.

Forord

I hånden holder du nå en leseplan som skal kvalitetssikre leseopplæringen i Flekkefjord kommune. Leseplanen skal sikre at det blir arbeidet helhetlig og systematisk med leseopplæringen fra barnet begynner i barnehagen til 10. trinn i grunnskolen. Ikke bare i norskfaget, men som en integrert del i alle fag.

Alle lærere er leselærere. Også de av personalet i barnehagen som får ansvar for den forberedende leseopplæringen er leselærere. Skal vi lykkes i å gi barna en god leseopplæring, må alle lærere se sin rolle som leselærer, uansett fag og trinn. Lærere må også lojalt følge planen i sitt arbeid med elevene.

Det betyr at alle lærere har ansvar for å legge til rette for at alle barn og unge i barnehage og skole skal få en leseopplæring som er med på å skape engasjement og ambisjoner for lesing og som legger til rette for å utvikle språklige ferdigheter. Leseopplæringen skal sørge for at elevene kan kode om og at de kan lese med forståelse og bruke denne kunnskapen i egen lesing og læring. Leseopplæringen skal også legge vekt på å gi elevene verktøy i form av læringsstrategier, som støtte for elevenes læring. Alle lærer skal også legge til rette for at hjemmet sin innsats er en viktig part i elevenes leseopplæring.

Planen er sett i sammenheng med SOL (systematisk observasjon av lesing), som skolene i Flekkefjord har brukt over flere år.

SOL er:

- Et system/verktøy for å fastslå hvor elevene er i sin leseutvikling.
- Et program for kompetanseheving for lærere.
- Et verktøy der hver elev skal følges i sin leseutvikling gjennom alle 10 årene.
- Et verktøy for tilbakemelding til elever og foresatte.

Planen er utarbeidet av lærere som har sitt virke i barnehagen og grunnskolen i dag. Fagansvarlig har vært Lister pedagogiske senter. Det har vært fellessamlinger med skoleeier, faglig ansvarlig for barnehage, representanter fra barnehage, lesenettverket i Flekkefjord og fagansvarlig. Lesenettverket, som er sammensatt av lærere fra alle skolene, har hatt egne møter gjennom året. De har også hatt drøftinger om leseplanen med personalet på egen skole. Det er lagt ned et stort arbeid for å få denne planen på plass.

Planen er forankret i *Rammeplan for barnehager, Opplæringsloven, Kunnskapsløftet, og Lesesenteret sitt veiledningsmaterieell Lesing er*. Materialet er blitt bearbeidet i tråd med nyere lovverk, sentrale styringsdokumenter og nyere forskning. Planen er ment å være et førende dokument for hvordan lærere skal kunne styrke alle barns lesekompetanse på alle felt og på alle nivåer.

Stor takk til alle for godt utført arbeid og stor positivitet!

Flekkfjord, juni 2015

Bente Tronstad

Fagansvarlig

Lister pedagogiske senter



Språk og lesing

På 1700-tallet ble folk betraktet som lesekyndige dersom de kunne gjengi innholdet i et begrenset antall religiøse tekster. I dag vil vi si at dette vil være en svært begrenset del av det å kunne lese.

Lesing er en kompleks og sammensatt aktivitet, og kravet til å mestre skriftspråket er betydelig om en skal kunne håndtere vårt moderne samfunn. Lesing er grunnleggende for annen læring, for personlig utvikling og for deltakelse i samfunnet.

Barn og unge lever i en tid der informasjonstilgangen er formidabel. Gode leseferdigheter er grunnleggende for å kunne håndtere dette.

Å kunne vurdere informasjon kritisk, å kunne finne fram til ønsket informasjon, å kunne reflektere og vurdere over det en har lest er vesentlig deler av ferdigheter i lesing

Språk og lesing i Flekkefjord

Lesing har vært et satsingsområde i Flekkefjordskolen over flere år. Allerede høsten 2008 ble kommunen invitert til å delta i et kompetansehevingsprogram knyttet til «den andre leseopplæringen» i regi av Fylkesmannen.

SOL-satsingen, bruk av VOKAL og en felles plan for kartlegging av leseferdigheter i kommunen, er andre verktøy som skal hjelpe oss i arbeidet med å få enda flere gode lesere i skolen.

Arbeidet med lesing vil vi aldri bli ferdige med. Språk og lesing må alltid være et fokusområde. Gode og engasjerte leselærere i Flekkefjordskolen vil sørge for at stadig flere elever blir gode og engasjerte lesere. Dette er et viktig bidrag for god samfunnsdeltakelse og bedre levekår. Leseplanen skal være et verktøy i dette arbeidet.

Språkutvikling i barnehagen og tidlig skolealder

I de siste 20-30 årene har en rekke studier undersøkt sammenhengen mellom tidlig språkutvikling og seinere skriftspråkutvikling og læring i skolen. En gjennomgående konklusjon er at barn som kommer til skolen med et godt språk ser ut til å dra større nytte av det språklige opplæringstilbudet enn barna som kommer med svakt språk. Språklig bevissthet og ordforråd er de mest sentrale aspektene ved språket i denne sammenheng.

Vi vet også at førskolealderen og de første skoleårene er den mest gunstige perioden for å jevne ut forskjeller i elevenes ordforråd. Et godt språkstimulerende miljø i barnehagen er preget av at personalet bruker språket i samspill med barna hele dagen. De voksnes innsats er viktig både som

språkmodell, samtalepartner, og tilrettelegger for å skape engasjement og ambisjoner.

Vi har blant annet på bakgrunn av dette valgt å ikke dele planen i en barnehagedel og en skoledel. Vi ønsker at den røde tråden mellom språkutvikling og lesing skal være tydelig. Pedagogen i barnehagen og læreren på skolen kan på denne måten lett få oversikt over de ulike tema på de ulike alderstrinn/ skoletrinn.

Flerspråklige elever

Andelen flerspråklige barn og unge vokser i Flekkefjord. I den grad barnehage og skole kan integrere språkkunnskaper i hverdagen, vil dette være effektivt for språklæringen og betydningsfullt for integreringen. Språkkunnskaper skjer i best og mest effektivt i samspill med norsktalende barn. Gjennom hele planen vil leseren finne tips og råd til hva som er særlig viktig å huske på i arbeidet med språk og lesing for flerspråklige elever. Dette er gode og almenngyldige pedagogiske prinsipper som gjelder innen språk-, begreps- og leseopplæring.

Alle lærere er leselærere

Lesing er ikke forbeholdt norskfaget. Å kunne lese i naturfag stiller andre krav til leseferdigheter enn å kunne lese en norsk roman. Alle lærere er derfor leselærere, og må i sitt arbeid vektlegge at elevene skal lære ulike strategier i lesingen.

Vi ønsker elever som kan overvåke sin egen lesing. En metakognitiv leser vet når han er konsentrert eller ikke, når han forstår eller ikke forstår og når han trenger å lese teksten en gang til for å forstå.

Utarbeidelse av leseplanen

Leseplanen er utarbeidet med bakgrunn i Kunnskapsløftet, nyere teori om språk og lesing, samt lærernes/pedagogenes ressurser og erfaringer. Udir sine eksempler på leseplaner og leseplaner fra andre kommuner har vært utgangspunktet for oppbygging av vår plan. Lesenetverket sammen med pedagoger fra barnehagene har gjennom drøftinger og refleksjon kommet med innspill til justeringer og tilføyelser slik at planen har fått et Flekkefjordsavtrykk.

Bente Tronstad fra Lister Pedagogiske Senter har ført pennen i arbeidet. Bjørg Grøtteland fra voksenopplæringen har vært viktig bidragsyter i det som omhandler flerspråklige.

Bruk av leseplanen

Leseplanen skal være et arbeidsverktøy først og fremst for pedagogene i deres daglige arbeid i barnehager og skoler i Flekkefjord. Planen skal være et grunnlag for felles refleksjon og forståelse av språk og leseutvikling.

Gjennom en felles plan skal vi sikre en kvalitativ god leseopplæring. Vi skal arbeide for en likere praksis og en felles standard på tvers av skoler og på tvers av barnehager.

Vi ønsker at leseplanen skal være et verktøy du som pedagog kan bruke i hverdagen. Bedre bevissthet om språk og lesing hos alle de voksne i barnehage og skole vil påvirke læringsutbytte og trivsel hos barn og elever.

Kompetente, motiverte og engasjerte pedagoger i barnehager og skoler i Flekkefjord skal fortsatt bidra til dette.

Lykke til med det viktige arbeidet!

Svein Hansen

kommunalsjef

Implementering av leseplanen

Skole- og barnehageeier

En aktiv skole- og barnehageeier er en viktig forutsetning for utviklingsarbeid i barnehage og skole.

- Skole- og barnehageeier skal analysere skolen og barnehagens behov, og legge til rette for kompetanseutvikling innenfor språk og lesing.

Skoleleder og styrer i barnehage

- Skoleledere og styrere har ansvar for at leseplanen blir implementert og satt i system på den enkelte skole og barnehage
- Leder har ansvar for å synliggjøre leseplanen på skolen/ barnehagens hjemmesider

Det pedagogiske personalet

Det forventes at det pedagogiske personalet planlegger, organiserer, gjennomfører og vurderer aktivitetene og undervisningen i tråd med føringene i leseplanen.

- Pedagogen skal aktivt bruke leseplanen for å kvalitetssikre leseopplæringen
- Pedagogen har ansvar for å gjøre leseplanen kjent for foresatte

Lesenettverket

Lesenettverket i Flekkefjord vil ha en viktig rolle i implementeringen av leseplanen. Ressurspersonene som deltar i nettverket har spesielt god kompetanse på lesing, og vil være viktige støttespillere for lærere i det daglige arbeidet med bruk av leseplanen.

Nettverk for flerspråklige – særskilt språkopplæring.

Dette nettverket vil ha en særlig rolle ifht ivaretagelse av leseutviklingen for elever med minoritetsspråklig bakgrunn. Nettverket skal ha et spesielt fokus på norskopplæringen, og lesing vil være et sentralt punkt her.



Å kunne lese som grunnleggende ferdighet

Hva er å kunne lese?

Å kunne lese er å skape mening fra tekst.

Lesing gir innsikt i andres erfaringer, meninger, opplevelser og skaperkraft, uavhengig av tid og sted.

Lesing av tekst på papir og digitalt er en forutsetning for livslang læring, og for å kunne delta aktivt i samfunnslivet på en kritisk og reflektert måte.

Å lese handler om å kunne forstå, bruke, reflektere over og engasjere seg i innholdet i tekster. Tekster inkluderer alt som kan leses i ulike medier, ikke bare ord, men også illustrasjoner, symboler eller andre uttrykksmåter.

Kunnskap om hva som kjennetegner ulike typer tekster og deres funksjon, er en viktig del av lesing.

Ferdighetsområder i å kunne lese:

- **Forberede, utføre og bearbeide** innebærer å ta i bruk ulike strategier for å forstå tekster av stadig større vanskegrad. Dette forutsetter avkodingsstrategier der lyder trekkes sammen til ord, ord til setninger og setninger til tekst.
- **Finne** innebærer å finne fram til informasjon som er eksplisitt eller implisitt uttrykt i tekster.
- **Tolke og sammenholde** innebærer å kunne trekke slutninger på bakgrunn av innholdet i én eller flere tekster.
- **Reflektere og vurdere** innebærer å forholde seg selvstendig til tekster. Dette spenner fra å kommentere innholdet i tekster med utgangspunkt i egne meninger til å forholde seg kritisk til en tekst som en helhet og begrunne egne synspunkter, analyser eller vurderinger.

Hvordan utvikles ferdigheten?

Utvikling av funksjonell leseferdighet er et samspill mellom forståelsesprosesser og avkodingsprosesser i tilnærmingen til tekst. Den grunnleggende leseopp-læringen innebærer å mestre lesing av papirtekster og skjermbaserte tekster med konsentrasjon, utholdenhet, flyt og sammenheng. I opplæringen blir den funksjonelle leseferdigheten utviklet videre gjennom kunnskap om og erfaring med ulike tekster i de enkelte fagene. Dette innebærer å kunne orientere seg i et tekstmangfold og forholde seg kritisk til ulike typer informasjon i stadig mer komplekse lesesituasjoner.

Leseutvikling krever gode strategier for å kunne søke og bearbeide informasjon. Bevisst bruk av hensiktsmessige lesestrategier som er tilpasset formålet med lesingen og med ulike teksttyper i fagene, er derfor avgjørende for å utvikle funksjonell leseferdighet.

– Utdanningsdirektoratet 2012

Strategibruk

«Gode lesere har et helt repertoar av tenkemåter og strategier som de bruker før, under og etter lesing»

(Pressley og Afflerbach i *Å lykkes med lesing*, kap 11 s. 231)

I årene før 2000 lærte elevene få og utvalgte strategier i en intensiv periode. Forskning viser at resultatene var positive på kort sikt, men det ble imidlertid stilt spørsmål ved om elevene brukte disse strategiene når de ikke ble oppfordret til det.

I følge *Pressley 2000* har utviklingen i årene etter gått mer mot at elevene skal tilegne seg et repertoar av strategier som skal kunne tilpasses og brukes når elevene ser de kan ha nytte av det. Å lære strategiene for strategienes skyld er ikke hensiktsmessig. De må læres i en faglig kontekst. Elevene må forstå betydningen av å bruke strategier for å få en bedre forståelse av et faglig emne og at de opplever at bruken er hensiktsmessig. Derfor er det viktig å ha «en bank» eller et repertoar av strategier. Strategien som modelleres eller brukes, skal være en støtte for elevens læring og hensiktsmessig i forhold til teksten i det aktuelle faget.

«Å vekke og opprettholde elevenes interesse og engasjement for å lese og lære står sentralt... skape leseengasjement ved å knytte lærestoffet til elevenes egne erfaringer, la dem foreta valg og gi dem muligheter til å arbeide sammen med andre og presentere for hverandre det de har funnet ut.»

(Ibid, s. 233)

Lærerens oppgave blir da:

- **å modellere hensiktsmessige strategier for elevene i lesing av tekst.**
Det betyr å forklare og demonstrere hvordan gode lesere tenker og arbeider for å forstå teksten.

Gjennom å:
 - aktivere forkunnskaper
 - stille spørsmål til teksten før-under-etter lesing
 - oppsummere teksten eller deler av teksten
 - ha metakognitivt blikk («utenfrablikk» på sin egen forståelse og strategibruk)
Ulike strategier til disse «fasene» er beskrevet i «Lesing i alle fag».
- **å legge til rette for at elevene prøver å arbeide på denne måten selv, med støtte fra læreren eller medelever (guided praksis).**
Støtten blir gradvis redusert etter hvert som eleven blir fortrolig med å bruke strategien. Denne formen for støtte blir ofte omtalt som «scaffolding» eller det vi på norsk kaller «stillasbygging»
- **å legge til rette for at elevene etter hvert skal bruke strategiene selvstendig,** tilpasset de krav som teksten og leseoppgavene stiller (selvregulerte strategibrukere).

For å gjøre modellering og stillasbygging til en del av elevens og lærerens praksis, kreves det øving og tålmodighet. Ting Tar Tid.

I tillegg er den gode tekstsamtalen sentral. Tekstsamtaler er en samtale, dialog eller diskusjon med utgangspunkt i felles tekst, der målet er å forså og lære fra tekstene (veiledet lesing).

Gode tekstsamtaler tenkes å virke positivt inn på lese-motivasjon, forkunnskaper, ordforråd og strategibruk. Dette påvirker igjen leseforståelsen.

Lærers oppgave blir da:

- å **vekke interesse** ved å knytte lærestoffet til noe som er kjent for elevene.
- å **legge opp undervisningen etter IRRR-prinsippet**. I- initier, R-respons. Initier gjennom å få elevene til å undre seg og ville undersøke noe. Stimuler til å stille spørsmål og finne svar (bruk gjerne «My favourite no», se del 6, metodiske tips og idéer). Elevene responderer etter tur, og gjerne på hverandres responser. Det blir dermed en kjede av responser uten noen normativ vurdering fra læreren på elevenes ulike responser og svar. Tankeprosessen som ligger til grunn for svaret er det oppmerksomheten rettes mot sammen med en bevisstgjøring av elevenes forståelsesstrategier. Altså, et anderledes prinsipp enn IRE-prinsippet (I- initier, R-respons, E-evaluer)
- å **bruke spørreordene** hvordan og hvorfor... De er mer tankeprovoserende enn hvem, hva, hvor og når.
- å **involvere alle elevene** i samtalen ved å bruke samtalesirkel, elevgrupper, læringspartner...

«Verken strategiundervisning eller tekstsamtaler er noen garanti for at elevene utvikler god leseforståelse. Det avgjørende er hvordan læreren bruker metodene og i hvilken grad de integreres i en helhetlig og meningsfull opplæring... Samtidig må utviklingen av elevens leseferdighet bli hele skolens oppgave...»

(Ibid, s. 239)

Kilde:

K. Lundetræ/F.E. Tønnessen:
Å lykkes med lesing





Lesing i alle fag

Lese- og læringsstrategier – et utvalg av muligheter:

FØR LESEFASEN

Planlegge og klargjøre

Målretting

- Formål med lesingen
- Lesemåte utfra formålet
- Læringsmål og kriterier
 - forstå hva de skal lære og hva som er forventet av dem

Gjøre seg kjent i teksten

- Bla igjennom teksten
 - hva slags tekst? Hvor lang?
- Ta et BISON-overblikk
 - se på bilder/innledning/siste avsnitt eller sammendrag/overskrifter/nb!-ord

Hente fram bakgrunnskunnskapene

- Samtalerunde med startere
 - når jeg ser dette, så tenker jeg på...
 - Dette minner meg om...
 - Hva heter det på ditt morsmål...
- Læresamtale – fortell... forklar...
- Lage tankekart – hva kan du om dette fra før?
- Bruke V L-skjema (V: vet fra før, L: lært)
- Skrive logg
- Loop
- Andre medier – film, bilder, rekvisitter konkrete for å visualisere ord/begreper/temaer i tekster
- Idémyldring
- Hurtigskrivning
- Fleip eller fakta

Sortere teksten/ organisering rundt en hovedidé – lage en skriftlig oversikt

- Flerkolonnennotat
- Tankekart med overskrifter på ulike nivå – ulike farger
- Styrkenotat – innholdsliste delt opp med nivåforskjeller og fargekoder

Nye ord – og deres betydning

- Samtale om nye ord
- Skjema/liste over nye ord og betydningen
- Begrepskart/ordkart/strukturert tankekart

LESEFASEN

Omforme og bearbeide

Lese hele kapittelet i sammenheng

- Korlesing
- Ekkolesing
- Veksellesing
- Høytlesing

Lese avsnitt for avsnitt – lesestopp

- Høytlesing fra lærer
 - Tenke; tenke over det jeg leste, hva legger jeg merke til, hva liker jeg, hva liker jeg ikke, bruke spørreordene hvordan og hvorfor (skriftlig/muntlig), Samtale; gjerne i par, Skrive, respons; dele tankene med resten av klassen/gruppe/læringspartner
- Høytlesing av elever (i grupper) med lesestopp og bruk av spørreord
 - hvem, hva, hvor og når... hvordan, hvorfor/lese med roller

Omforming og bearbeiding av informasjon i teksten

- Lesebestilling – startere/spørreord/på jakt etter... / les for å finne ut ...
- Læresamtale – fortell .../forklar ...
- Lese med blyant i hånda/merketusj
- Flerkolonnennotat/rammenotat
- Tankekart – tegnekart/friformkart/tankekart fri / strukturert tankekart
- Nøkkelord og nøkkelsetninger/temasetninger og kommentarsetninger
- Venn-diagram
- Nye ord – begrepskart/ordkart/ordkort/to eller tre kolonneskjema/parkeringsplassen

ETTER LESEFASEN

Kontrollere og vurdere

Hva har jeg lest og lært?

- Lage spørsmål – FOSS strategien
- Flerkolonnennotat – hvem, hva, hvor og når/rammenotat/refleksjonsnotat
- Nøkkelordtekst – skrive en fagtekst utfra gitte nøkkelord
- Karusell
- Bruke Vøl-skjema – L: lært
- Læresamtale – fortell... forklar...
- Dramatisere
- Holde foredrag/presentasjon

Oppsummering skriftlig – hva har jeg lest og lært?

- Sammendrag
- Styrkenotat
- Strukturert tankekart
- Veggavis, presentasjoner (digital/muntlig), photostory, video/lydfile på It's Learning
- Skrive fagtekst

Refleksjon, egenvurdering og metakognisjon – hvordan har jeg jobbet og hva har jeg lært?

- Refleksjonssamtaler, egenvurdering, kameratvurdering,
- Refleksjonslogg
- Samtaler for å bli bevisste på hvordan man lærer ved å stille spørsmål som; hva har jeg lært, har jeg lært det jeg skal, hvordan har jeg arbeidet, ville jeg kunne lære mer ved å arbeide på en annen måte og hva er det lurt at jeg gjør for å forstå dette?

Lesestrategi

Lesestrategi er den måten en velger å lese en tekst på. Det handler om å velge riktig lese måte til de ulike tekstene. I lesing av **hypertekster på skjerm** brukes de samme lesestrategiene, og i heftet «Lesing på skjerm» fra Lesesenteret finnes mer utfyllende forklaringer.

<p>Skumlesing trenes når en gjør elevene oppmerksomme på meningsbærende enheter i teksten, overskrifter, enkeltord, setningsdeler, første setning i avsnittene osv. Målet er å skaffe seg oversikt over en tekst (BISON).</p>	<p>Skimming brukes gjerne i forbindelse med lesing av nettekster. Målet er det samme som med skumlesing – å skaffe oversikt over en nettekst og hva som er viktig å se nærmere på og hva en like gjerne kan navigere vekk fra.</p>	<p>Fotolesing er en metode en bruker for å få et kjapt og grovt overblikk over en tekst. Fotolesing er å kaste et fort blikk på sidene mens man blar gjennom boka. Med dette får du en oversikt over hvordan teksten er bygget opp og over en del av innholdet.</p>
<p>Hurtiglesing er å lese alle ordene hurtig og oppfatte det meste av innholdet.</p>	<p>Letelesing/skanning brukes når en er på jakt etter detaljer i en tekst. Letelesing leder sjelden til en helhetlig forståelse, men kan være hensiktsmessig når formålet med lesingen er å finne svar på konkrete spørsmål.</p>	<p>Nærlesing eller dybdelesing vil si å lese og bearbeide teksten på ulike måter for å lære. Den som nærleser bruker strategier i før-, under- og etter lesefasen.</p>
<p>Surfing er lesing på nett der leseren flyter med teksten og lar produsenten av teksten bestemme ruten eller at leseren følger den «veien» som han fanges av i øyeblikket.</p>	<p>Veksellesing er når to grupper leser annenhver setning til punktum, spørretegn eller utropstejn.</p>	<p>Ekkolesing er høytlesing fra lærer med fokus på leseflyt (uttale, tempo, pauser, engasjement...) – elevene gjentar 🗣️</p>
<p>Lineær lesing er å lese en tekst fra en klart definert begynnelse og til en like definert slutt. Romaner, noveller og de fleste læreboktekster leses som regel lineært.</p>	<p>Ikke lineær lesing eller diskontinuerlig lesing, er lesing av tekster som ikke har en klar begynnelse eller slutt. Lesemåten trenes gjerne ved å lese nettekster, men også læreboktekster kan benyttes for å lære elevene å skape sammenheng i sammensatte eller multimodale tekster. Elevene må lære seg å utnytte informasjonen fra bilder, grafer, tabeller, illustrasjoner, lydfiler osv. og gå opp egen «lesesti» gjennom nettekster så vel som læreboktekster.</p>	<p>Stillelesing er å lese stille for seg selv, og er trolig den vanligste lese måte i både fritidslesing og lesing i skolesammenheng. Lesemåten brukes mye, men er ikke alltid like effektivt. I ethvert klasserom sitter elever som ikke får med seg innholdet når de leser stille. Lærer må alltid følge opp forståelsen med samtaler, logger eller arbeid der de får anledning til å vise det de har lært.</p>
<p>Sentralllesing er lesing der oppmerksomheten orienteres mot midten av skjermen (nettekster).</p>	<p>Medlesing er når eleven leser sammen med en voksen/lærer.</p>	<p>Medlesing er når eleven leser sammen med en voksen/lærer.</p>
<p>Periferlesing er lesing der oppmerksomheten ledes mot skjermens periferi – ut mot sidene og menyer og lenker.</p>	<p>Høytlesing er når læreren leser høyt for elevene, eller når elevene leser høyt for seg selv. Læreren modellerer god lesing og alle elevene får samme tilgang til stoffet. Mange elever har stort utbytte av å lese enkelte tekster på denne måten fordi det gjør det enklere å tilpasse lesefarten til innholdet og at de lærer bedre når de hører teksten samtidig som de leser den.</p>	<p>Opplevelseslesing er lese måten elevene oftest bruker i frilesing på skolen eller hjemme. Opplevelseslesing – av både faglitteratur og skjønnlitteratur – gir elevene leseerfaringer. De etablerer egne leseroller og lesevaner, og de kan bevisst og/eller intuitivt prøve ut ulike forståelsesstrategier.</p>
<p>Korlesing er å lese høyt sammen med andre. Lesemåten egner seg spesielt godt når målet er å styrke leseflyt (uttale og intonasjon) og skape liv i teksten. Metoden brukes også for å gi lese støtte når tekstene er utfordrende og vanskelige. Alle elevene får samme erfaring med teksten, lest like mye, like fort og samtidig.</p>		



LESEPLANEN

Alle barn og unge i Flekkefjord kommune skal få en opplæring som er med på å skape engasjement og ambisjoner for lesing. De skal få utvikle språklige ferdigheter og kunne kode om. Leseopplæringen skal sørge for at de kan lese med forståelse og bruke denne kunnskapen i egen lesing og læring.

LESEPLANEN ER DERFOR DELT INN I DISSE FIRE HOVEDOMRÅDENE:

Del 1 Å skape engasjement og ambisjoner

Del 2 Å utvikle språklige ferdigheter

Del 3 Å kode om

Del 4 Å lese med forståelse og bruke denne kunnskapen i egen lesing og læring

DEL 1 OG 2 ER DELT INN I FIRE HOVEDDELER:

Barnehage

1. – 4. trinn

5. – 7. trinn

8. – 10. trinn

DEL 3 OG 4 ER DELT INN I TRE HOVEDDELER:

1. – 4. trinn

5. – 7. trinn

8. – 10. trinn

Del 5 Samarbeid med hjemmet

Del 6 Metodiske tips og idèer

— DEL 1 —

Å SKAPE ENGASJEMENT OG AMBISJONER

Et godt språkmiljø er avgjørende både i et nåtid- og et fremtids perspektiv. Vi vet at barns språkferdigheter tidlig i livet har sammenheng med lese- og skriveferdigheter seinere i livet.

– Mange barn har et annet morsmål og lærer norsk som andrespråk i barnehagen. Barnehagen må støtte at barn bruker sitt morsmål, samtidig som de aktivt jobber med å fremme barnets norskspråklige kompetanse.

De fleste elevene starter skolen med stor motivasjon og høye forventninger til å lære å lese. Elevene må derfor få gode lese- og mestringsopplevelser tilpasset mestringsnivået. Mestring fører til motivasjon, og gode leseopplevelser er med på å fremme leseutviklingen til den enkelte eleven. Derfor er det svært viktig å lykkes med lesingen.

1.1

Å skape engasjement og ambisjoner- barnehagen

De voksne skal legge til rette for at følgende blir gjort:

1-2 ÅR

- Benevning av gjøremål, gjenstander og begreper
- Øyekontakt og bevisst tilstedeværelse
- Tydelig talespråk
- Omsette barnets handlinger og følelser i ord
- Høytlesning, lese for barn hver dag i barnehagen/oppmuntre foreldre til det samme
- Bruk av strategier før, under og etter lesing
- Gjøre bøker tilgjengelig og samtale om illustrasjoner i billedbøker
- Tilrettelegge for felles opplevelser som skaper samspill i gruppa
- Godt fysisk språkmiljø (tall, bokstaver, former, spill, bøker, rim, regler, dikt, sang og musikk)
- Stimulerer til grov motorisk lek
- Ordbilder vi bruker; stor forbokstav, resten liten bokstav. Font: Arial/Verdana
- Håndskrift; skive bokstavene riktig

3-4 ÅR

- Benevning av gjøremål, gjenstander og begreper
- Øyekontakt og bevisst tilstedeværelse
- Tydelig talespråk
- Omsette barnets handlinger og følelser i ord
- Håndskrift; skive bokstavene riktig
- Høytlesning, lese for barn hver dag i barnehagen/oppmuntre foreldre til det samme
- Bruk av strategier før, under og etter lesing
- Gjøre bøker tilgjengelig og samtale om illustrasjoner i bøker
- Tilrettelegge for felles opplevelser som skaper samspill i gruppa
- Godt fysisk språkmiljø (tall, bokstaver, former, spill, bøker, rim, regler, dikt, sang og musikk)
- Stimulerer til grovmotorisk lek
- Ordbilder vi bruker; stor forbokstav, resten liten bokstav. Font: Arial/Verdana
- Håndskrift; skive bokstavene riktig
- Tekstskaping
- Ordlister på flere skriftspråk
- Gi barna tid til å uttrykke seg
- Rollelek og dramatisering
- Begrepslæring
- Samarbeid med biblioteket

5-6 ÅR

- Benevning av gjøremål, gjenstander og begreper
- Øyekontakt og bevisst tilstedeværelse
- Tydelig talespråk
- Omsette barnets handlinger og følelser i ord
- Håndskrift; skive bokstavene riktig
- Høytlesning, lese for barn hver dag i barnehagen/oppmuntre foreldre til det samme
- Bruk av strategier før, under og etter lesing
- Gjøre bøker tilgjengelig og samtale om innholdet
- Tilrettelegge for felles opplevelser som skaper samspill i gruppa
- Godt fysisk språkmiljø (tall, bokstaver, former, spill, bøker, rim, regler, dikt, sang og musikk)
- Stimulerer til grovmotorisk lek
- Ordbilder vi bruker; stor forbokstav, resten liten bokstav. Font: Arial/Verdana
- Håndskrift; skive bokstavene riktig
- Tekstskaping
- Gi barna tid til å uttrykke seg
- Rollelek og dramatisering
- Begrepslæring
- Samarbeid med biblioteket
- Leseretning

Tilgang til litteratur/bibliotek

- Besøk fra/på folkebiblioteket - 1. og 4. trinn
- Ukentlige skolebibliotekbesøk – timeplanlagt
- Elevene skal ha tilgang til et mangfold av litteratur og tekster- gjerne i klasserommet i form bokkasser
- Tilgang til tospråklige bøker på nett/lydbok og papir (se lenker) ●
- Litteraturformidling skal skje jevnlig gjennom året av skolebibliotekar og andre interne og eksterne litteraturformidlere

Leseprosjekt**1.- 2. klasse:**

- Leselyst prosjekt
- Bokpresentasjon minst en gang i halvåret

3.-4. klasse:

- Et fakta/faglitterært leseprosjekt og et skjønnlitterært leseprosjekt i året – et av prosjektene er leseoppdragende og et er lesestimulerende
- Bokanmeldelse og bokpresentasjon minimum en gang i året

Mengdelesing (sikre at elevene leser nok bøker/tekster/litteratur)**Timeplanlagt lesesiеста hver dag**

- 1.-2. trinn: 10 minutter
- 3.-4. trinn: 15 minutter

Repetert lesing av småbøker/tekst tilpasset nivå og interesse, gjerne også på morsmål ●

- 1.-2. trinn: ei bok i uka
- 3.-4. trinn: repetert lesing som tilpasset opplæring

Leseleksene skal være fra andre fag enn bare norskfaget

Høytlesing**Høytlesing av en voksen (eventuelt lydbok) fra ei bok hver uke – gjerne i matpausen**

- Lærer praktiserer høytlesing som en del av den daglige undervisningen – lesende modell som er i dialog med elevene
- Elevene praktiserer høytlesing som en del av den daglige undervisningen i form av for eksempel:
 - korlesing, lese for lesevenn, læringspartner eller for lærer
 - leser for yngre på morsmålet ●
 - lese for lesevenn (se lenker)

Tilgang til litteratur/bibliotek

- Besøk fra/på folkebiblioteket minimum en gang i året
- Ukentlige skolebibliotekbesøk - timeplanlagt
- Elevene skal ha tilgang til et mangfold av litteratur og tekster- gjerne i klasserommet i form bokkasser
- Tilgang til tospråklige bøker på nett/lydbok og papir (se lenker) 📌
- Litteraturformidling skal skje jevnlig gjennom året av skolebibliotekar og andre interne og eksterne litteraturformidlere

Leseprosjekt

- Et fakta/faglitterært leseprosjekt og et skjønnlitterært leseprosjekt i året – et av prosjektene er leseoppdragende og et er lesestimulerende
- Bokanmeldelse og bokpresentasjon minimum en gang i året

Mengdelesing (sikre at elevene leser nok bøker/tekster/litteratur)

- Elevene skal lese minimum 50 minutter - fag/ skjønnlitteratur i uka på skolen - lesesiesta
- Elevene skal lese hjemme i litteratur (skjønn-faglitteratur, aviser, tegneserier, internett tekster...) minimum 60 minutter i uka
- Leseleksene skal være fra andre fag enn bare norskfaget, og leksene har lesebestillinger og er i tråd med god leseopplæring.
- Leselekser kan gjerne også være på morsmålet 📌

Høytlesing

Høytlesing i form av opplevelseslesing av en voksen (eventuelt lydbok/lydfil) ukentlig eller i perioder – som en del av faget eller i matpausen

- Lærer praktiserer høytlesing som en del av den daglige undervisningen – lesende modell som er i dialog med elevene
- Elevene praktiserer høytlesing som en del av den daglige undervisningen i form av for eksempel:
 - korlesing, lese for lesevenn, læringspartner eller for lærer
 - leser for yngre på morsmålet 📌
 - lese for lesevenn (se lenker)

Et liv uten
bøker er som
en barndom uten
eventyr, en ungdom
uten kjærlighet, en
alderdom uten fred.

– Carl Petter Frøhling

Tilgang til bøker/bibliotek

- Elevene skal ha fast bruk av skolebibliotek – en gang pr uke
- Skolebiblioteket må ha et bredt tilbud av bøker i alle sjangre, tidsskrifter, ukeblader og tegneserier
- Tilgang til tospråklige bøker på nett/lydbok og papir (se lenker) ●
- Besøk fra/på folkebiblioteket minimum en gang i året
- Alltid tilgjengelig og variert litteratur - (skjønn/faglitteratur, blader, brosjyrer, populærvitenskapelige tekster)
- Elevene skal jevnlig ha litteraturformidling av skolebibliotekar eller andre interne og eksterne litteraturformidlere som inspirerer, motiverer og hjelper dem til å finne tekster og oppdatert litteratur som engasjerer

Leseprosjekt

- Det skal være minimum et leseprosjekt hvert år, leseoppdragende eller lesestimulerende innenfor fag eller skjønnlitteratur.
- Hver elev skal minimum fremføre en bokanmeldelse/ bokpresentasjon hvert år

Mengdelesing (sikre at elevene leser nok bøker/tekster/litteratur)

- Elevene skal lese minimum 50 minutter med fag/skjønnlitteratur i uka – lesesiesta.
 - gjerne også på morsmålet. ●
- I det daglige arbeidet med lesing i alle fag, skal elevene få øvelse i å presentere lærestoff for hverandre ved hjelp av et bredt utvalg lese- og læringsstrategier
- Leseleksene skal være fra andre fag enn bare norskfaget, og leksene har lesebestillinger og er i tråd med god leseopplæring.

Høytlesing

Høytlesing i form av opplevelseslesing av en voksen (eventuelt lydbok/lydfil) ukentlig eller i perioder – som en del av faget eller i matpausen

- Lærer praktiserer høytlesing av både faglitteratur og skjønnlitteratur som en del av den daglige undervisningen – lesende modell som er i dialog med elevene
- Elevene praktiserer høytlesing som en del av den daglige undervisningen i form av for eksempel
 - korlesing, lese for læringspartner eller høytlesing i grupper.
 - gjerne også på morsmålet. ●

rafting!



VELKOMN

- Crocod
- Vanns
- Händ
- Snow
- Klav



— DEL 2 —

Å UTVIKLE SPRÅKLIGE FERDIGHETER

2.1 Å utvikle språklige ferdigheter – barnehagen

LA FANTASIEN BLOMSTRE, GLEDEN SPRUDLE OG TA ALLE SANSER I BRUK! Alle barn skal få erfaring med:

1-2 ÅR

- At de voksne bruker rutiner og daglige situasjoner til språkstimulering
- Kategorisering av slektskapsord
- Sansemotoriske opplevelser, sangleker, bevegelsesleker og rytme
- Å undersøke, eksperimentere og være nysgjerrig
- Bøker, bilder og ulikt lekemateriell tilpasset alder i forhold til språk
- Bokstaver, tall og former på avdelingen
- Språklig bevisste voksne

3-4 ÅR

- At de voksne bruker rutiner og daglige situasjoner til språkstimulering
- Kategorisering av slektskapsord
- Bruk av «navneskilt» i samlingsstund (ordbilde på ulike gjenstander ol.)
- Sansemotoriske opplevelser, sangleker, bevegelsesleker og rytme
- Rim og regler på ulike språk
- Å undersøke, eksperimentere og være nysgjerrig
- Bøker, bilder og ulikt lekemateriell tilpasset alder i forhold til språk
- Bokstaver, tall og former på avdelingen
- Språklig bevisste voksne
- Rollelek
- Oppslagsverk
- Å kjenne igjen eget navn
- Barnas navn skrevet på flere skriftspråk
- Lytteleker, lydbingo og andre lytteleker
- Lydbøker
- IKT/ digitale verktøy
- Gåter, vitser, fantasi, «lekeord» og rim

5-6 ÅR

- At de voksne bruker rutiner og daglige situasjoner til språkstimulering
- Kategorisering av slektskapsord
- Bruk av «navneskilt» i samlingsstund (ordbilde på ulike gjenstander ol.)
- Sansemotoriske opplevelser, sangleker, bevegelsesleker og rytme
- Å undersøke, eksperimentere og være nysgjerrig
- Bøker, bilder og ulikt lekemateriell tilpasset alder i forhold til språk
- Bokstaver, tall og former på avdelingen
- Språklig bevisste voksne
- Rollelek
- Oppslagsverk
- Å kjenne igjen eget navn
- Lytteleker, lydbingo og andre lytteleker
- Lydbøker
- Ukas ord – et ord barna lærer på flere språk
- IKT/ digitale verktøy
- Gåter, vitser, fantasi, «lekeord» og rim
- Skrivning (lyder blir til ord)
- Lese- og skriveretning
- Å fortelle sammenhengende om en opplevelse (begynnelse, handling og avslutning)
- Rollespill
- Å skape tekst, leke med bokstaver
- Å spille terningsspill
- Sorteringslek
- Matematiske begreper og preposisjoner
- Muntlig presentasjon (bilde/ tegning)
- Stavelser i korte og lange ord (navnet sitt)



2.2

Å utvikle språklige ferdigheter 1. – 4. trinn

... LEKE, IMPROVISERE OG EKSPERIMENTERE MED RIM, RYTME, SPRÅKLYDER, STAVELSER, MENINGSBÆRENDE ELEMENTER OG ORD

SPRÅKLIG BEVISSTHET

Lære enkle rim og regler:

- Lytteleker
- Rim og regler
- Stavelser og rytme

Analyse:

- Lytte ut lyder (først, inni og sist i ord)
- Artikulasjon av språklidene i alfabetet
- Forstå sammenhengen mellom språkllyder og bokstaver
- Kjenne leseretningen
- Vite hva en setning, et ord og en stavelse er

Bokstavkunnskap:

- Form, symbol, lyd (store og små bokstaver)
- Lære å skrive/lese de store og små bokstavene
- Ha knekt lesekoden (trekke sammen lyder til ord, og dele opp ord til enkelte lyder)
- Vokal og konsonanter

Morfemer:

- Grunnstamme og endelser i ord
- Sammensatte ord

Å FORTELLE (muntlig arbeid med tekst og ord)

Lærer skal:

- jevnlig modellere muntlig formidling med aktivt ordforråd, stemmebruk og kroppsspråk

Elevene skal:

- reflektere sammen før, under og etter lesing av tekst
- jevnlig benytte læresamtale i grupper og i par ved hjelp av ulike metoder og strategier. (se metodiske tips og idèer)
- fortelle sammenhengende om opplevelser og erfaringer og gi respons på andres fortellinger
- fortelle historier og greie ut om faglige emner
- gjenfortelle (fra bøker, dataspill, filmer og fagtekster)
- ha muntlig presentasjon minst to ganger i året. Kan bruke visuell eller skriftlig støtte. Alle elevene kan gjøre det på sin måte og på sitt nivå

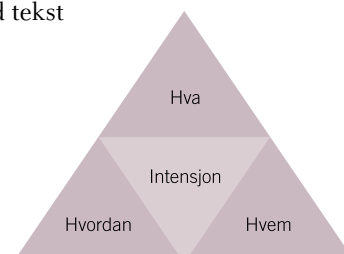
ARBEID MED ORD OG BEGREPER

- Alle nye fagord og andre «vanskelige» ord, skal arbeides med muntlig og skriftlig
- Elevene stopper opp og markerer nye ord, og tar i bruk strategier for å lære nye ord
- Hver elev skal lære seg nye ord og begreper hver uke. Ordene kan være en blanding av høyfrekvente ord (SOL ordliste 100/220/500) og fagord.)
- Elevene må jobbe med fagfaglige begrep, faglige begrep og begrepsinnhold i arbeid med ord
- Elever og lærere skal bruke fagord og nye ord og begreper i ulike sammenhenger, både i muntlig og skriftlig arbeid, for eksempel i presentasjoner, diktat, samtale, målprøver/ukeprøver
- Visualisere og konkretisere ord og begreper

SKRIFTLIG ARBEID (med tekst og ord)

Elevene skal:

- Lekeskrive/skrive som en del av lese/skriveopplæringen
- jevnlig bruke skriving som en del av arbeidet med leseopplæringen og leseforståelsen
- i forbindelse med lesing av tekst møte prosesskriving (notatskriving, lage spørsmål og svar og tegninger som elevene bruker for å forstå) og produktskriving
- bruke skriverammer og modelltekster for å lykkes i skrivingen (eksempelvis fra skrivesenteret.no)
- ha jevnlig innlevering og presentasjoner av skriftlig arbeid med tekst



Elevene skal mestre spesifikke sjangere, men overordnet sjangerkrav er evnen til å tenke intensjonene med teksten.

- Hva vil jeg oppnå med teksten?
 - Hvordan må jeg skrive for å oppnå det jeg vil?
- All skriving må ha et bevisst mottakerfokus.
Hvem skriver jeg for?

Å utvikle språklige ferdigheter 5. - 7. trinn

Språk er et komplekst begrep. Det er vanlig å si at språk har tre dimensjoner: form, innhold og bruk. Disse tre dimensjonene er alltid i tett samspill med hverandre.

Lesing er:

SPRÅKLIG BEVISSTHET

Elevene skal kunne snakke om form, innhold og bruk av språket:

Form:

- fonologisk bevissthet
- ulike sjangrer – kreative, informative, reflekterende, argumenterende...
- dannelsen av ord (ananasringer/ananas ringer)

Innhold:

- ord og begreper
- lese på og mellom linjene
- semantisk bevissthet/språklige bilder

Bruk:

- opptre i ulike språkroller - skriftlig eller muntlig

Å FORTELLE (muntlig arbeid med tekst og ord)

Lærer skal:

- jevnlig modellere muntlig formidling med aktivt ordforråd, stemmebruk og kroppsspråk 🗣️

Elevene skal:

- fortelle med sammenheng og flyt
- formidle med et presist språk - et mottakertilpasset språk
- opptre i ulike språkroller gjennom dramaaktiviteter, opplesing og presentasjoner
- delta i diskusjoner og grunngi egne standpunkter og ha en saklig argumentasjon
- ha individuelle framføringer og
- presentasjoner minimum 2 ganger i halvåret

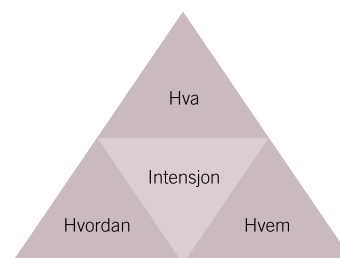
ARBEID MED ORD OG BEGREPER

- Arbeide muntlig og skriftlig med alle nye fagord og andre «vanskelige»
- Stoppe opp og markerer nye ord, og ta i bruk strategier for å lære nye ord
- Lære seg nye ord og begreper hver uke. Ordene kan være en blanding av høyfrekvente ord ((SOL ordliste 100/220/500 mest høyfrekvente) og fagord.
- Jobbe med førfaglige begrep, faglige begrep og begrepsinnhold i arbeid med ord
- Visualisere og konkretisere ord og begreper 🗺️
- Bruke de nye ordene og begrepene i ulike sammenhenger i muntlig og skriftlig arbeid, for eksempel i presentasjoner, diktat, samtale, målprøver/ukeprøver ...

SKRIFTLIG ARBEID (med tekst og ord)

Elevene skal:

- bruke skrijving som et redskap for læring i alle fag
- bruke skriverammer og modelltekster for å lykkes i skrijvingen (eksempelvis fra skrivesenteret.no)
- bli kjent med å arbeide med ulike sjangre
- skrive tekster tilpasset mottaker, formål og medium
- utvikle egenrefleksjon gjennom skrijving i alle fag
- få og gi tilbakemelding på tekster utfra faglige kriterier
- bruke nye fagord/begreper i skriftlig arbeid
- ha jevnlig innlevering og presentasjoner av skriftlig arbeid med tekst



Elevene skal mestre spesifikke sjangere, men overordnet sjangerkrav er evnen til å tenke intensjonene med teksten.

- Hva vil jeg oppnå med teksten?
- Hvordan må jeg skrive for å oppnå det jeg vil?

All skrijving må ha et bevisst mottakerfokus.

Hvem skriver jeg for?

Å utvikle språklige ferdigheter 8. - 10. trinn

Språk er et komplekst begrep. Det er vanlig å si at språk har tre dimensjoner: form, innhold og bruk. Disse tre dimensjonene er alltid i tett samspill med hverandre.

Lesing er:

SPRÅKLIG BEVISSTHET

Rette oppmerksomheten fra språkets innhold til språkets form:

- morfemer (rotmorfem og bøyingsmorfem)
- stavelser
- låneord
- ord i ord
- setningsbygning

Bruke læresamtaler. Elevene skal aktivt sammen med andre analysere, vurdere og reflektere over teksters innhold og form.

Å FORTELLE (muntlig arbeid med tekst og ord)

Lærer skal:

- jevnlig modellere muntlig fortelling og formidling - med aktivt ordforråd, stemmebruk og kroppsspråk 🗨️

Elevene skal:

- jevnlig bruke læresamtale- lære gjennom aktiv deltakelse, samhandling og refleksjon
- jevnlig bruke fagsamtale- innarbeide nytt lærestoff, fremme refleksjon, stille spørsmål, argumentere og gjenskape lærestoffet
- jevnlig ha framføringer -individuellt, i par og i gruppe
- kunne lytte til, oppsummere og trekke ut relevant informasjon i muntlige tekster

ARBEID MED ORD OG BEGREPER

Elevene skal:

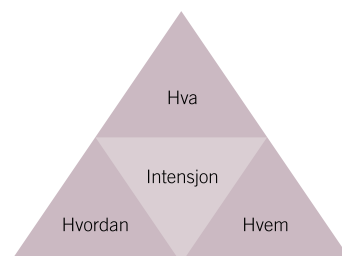
- ha systematisk begrepsinnlæring i alle fag
- bruke fagspråk. Faglærer er ansvarlig for nye faguttrykk i sitt fag
- bruke ulike læringsstrategier i innlæring av nye ord og begreper i alle fag
- jobbe med begrepsinnholdet til nye ord
- bruke nye ord, begreper og fagterminologi i ulike sammenhenger i den daglige undervisningen, både i muntlig og skriftlig arbeid

SKRIFTLIG ARBEID (med tekst og ord)

Faglærerene skal utvikle fagspesifikke skriveferdigheter

Elevene skal:

- bruke skriving som et redskap for læring i alle fag
- bruke skriverammer og modelltekster for å lykkes i skrivingen (eksempelvis fra Skrivesenteret)
- bli kjent med og arbeide med ulike sjangre
- bruke ulike læringsstrategier, som verktøy i skriving av tekst
- tilpasse tekstens form, innhold og bruk til formålet med skrivingen
- utvikle egenrefleksjon gjennom skriving i alle fag
- få og gi hverandre konstruktiv vurdering på skriftlig arbeid.
- ha jevnlig innlevering og presentasjoner av skriftlige arbeid med tekst




Elevene skal mestre spesifikke sjangere, men overordnet sjangerkrav er evnen til å tenke intensjonene med teksten.

- Hva vil jeg oppnå med teksten?
- Hvordan må jeg skrive for å oppnå det jeg vil?

All skriving må ha et bevisst mottakerfokus.

Hvem skriver jeg for?



«Yngre barn bør
i større grad lese enkle
fagtekster eller få lest
fagtekster for seg enn hva som
er tilfellet nå. Da vil «akademiske
ord» i større grad kunne læres
av elever som i liten grad har fått
med seg slike ord før skolestart/
tidlig i skolegangen»

Solveig-Alma Lyster 2012

DEL 3

Å KODE OM

3.1 Å kode om 1. - 4. trinn

Leseopplæringen handler i stor grad om at læreren må rettlede elevene og tilpasse undervisningen. Enten det handler om hovedmetoden for leseopplæringen som er synliggjøring av forbindelsen mellom lyd og bokstav (syntetisk), eller supplerende metoder som gjentatt lesing, arbeid med konsonantforbindelser og arbeid med ikke lydrette ord. Dette er metoder som danner minnebilder (ortografiske koder), og som er den analytiske lesemetoden. Rettleidingen vil være avhengig av eleven, trinn, opplæringsmål og den teksten som skal leses. Kodingsprosessene i forhold til lyd og bokstav, stavelser, morfem, ord, setning, skilletegn og sjanger skal være så automatisert at lesingen blir flytende.

Fra bokstaver og lyder til ord

- Presentere store og små bokstaver parallelt – bokstavnavn og bokstavlyd kan presenteres samtidig
- Introdusere bokstavene med høyt læringstrykk – gjerne flere bokstaver per uke
- Lekelese/lese
- Kunne små og store bokstavers navn og lyd (peke, si og skrive riktig). Bokstavene sjekkes jevnlig.
- Kunne forskjell på konsonant og vokal
- Kunne lydere/trekke lydene sammen til ord
- Kunne diftongene
- Kunne dele ord opp i stavelser
- Kunne de ulike bokstavkombinasjonene og konsonantforbindelsene
- Gjenkjenne og vite betydningen av de høyfrekvente ordene i SOL ordlisten 100/220/500

Sjangerlære

- Rim og regler
- Vitser og gåter
- Fakta
- Eventyr
- Skjønnlitterære tekster/fortellinger
- Tegneserier
- Aviser
- Tabeller/diagram/ kart
- Instruksjoner/ oppskrifter
- Eksempler på sjangerspesifikke tekster og sanger på morsmålet og gjerne samme tekst (se lenker). 🎧

Setningsstruktur og skilletegn – lese med flyt og intonasjon

- Vite hva en setning er, og at den begynner med stor bokstav og slutter med punktum
- Kunne bruke punktum, spørsmålsteget og utropsteget korrekt
- Kunne bruke komma ved oppramsing og foran men

Veiledet lesing

Veiledet lesing gir læreren og en gruppe/klasse muligheten til å snakke, lese og tenke seg gjennom en felles tekst. Læreren modellerer, støtter og veileder elevene gjennom teksten, slik at elevene tilegner seg «lure leseknep», som de kan anvende i andre lesesituasjoner. Veiledningen vil være avhengig av eleven, trinn, opplæringsmål og den spesifikke teksten som skal leses. Gjerne lese inn leselekser på lydfiler – modellering av god uttale og flyt. 🎧

I veiledet lesing legger en vekt på:

- Før-, underveis- og etter lesing
- I førlesingsfasen er det spesielt viktig å legge vekt på visualisering og bruk av konkrete
- Bruk av lese- og læringsstrategier

Elevene skal jevnlig erfare denne formen for modell lesing i hel klasse eller i stasjonsarbeid.

3.2 Å kode om 5. - 7. trinn

Mange av ordene elevene møter i fagtekster, kan være lange og ukjente. De kan også ha konsonantopphopninger som kan være vanskelige å avkode. God leseundervisning har fokus på:

- avkodingsferdigheter
- metakognitiv bevissthet om egne avkodingsferdigheter
- avkodning av setninger og sjanger
- avkodning av paratekster og sammensatte tekster

Trygge kodingsferdigheter er en forutsetning for å kunne glede seg over, lære av, tolke og vurdere en tekst.

Ord

- Bruke tospråklige ordlister og glosebøker for å overføre ferdigheter mellom språk
- Arbeide med ord som er like i flere språk (etymologiske og ortografiske mønstre) tilpasset tema og elevens nivå
- Kunne de mest hørfrekvente ordene i SOL ordlisten 100/220/500
- Kunne bruke en rask og sikker avkodingsstrategi (helordslesing) ved å ha gode kunnskaper om:
 - stavelser
 - bokstavkombinasjoner (skj-, ng-, kj-)
 - morfemer og bøyingsmorfemer
 - prefix og suffix
- Kunne vise at de mestrer ortografi, tegnsetting, variert ordforråd og bruk av ulike setningskonstruksjoner med utgangspunkt i ulike tekster

Sjangerlære

Kunne lese i samsvar med særtrekk ved ulike tekster på papir og nett:

- Fakta/sakprosa
- Skjønnlitteratur
- Tabeller
- Programoversikter
- Rutetabeller
- Diagrammer
- Kart
- Tabeller/diagram/ kart
- Instruksjoner/ oppskrifter
- Og andre tekstformer...
- Eksempler på sjangerspesifikke tekster på morsmålet og gjerne samme tekst (se lenker).

Setningsstruktur og skilletegn – lese med flyt og intonasjon

Kunne lese med flyt og sammenheng og i samsvar med tekstens særtrekk ved å:

- plassere både trykk og tonefall på en måte som viser at de kjenner betydningen av enkeltord, meningsbærende uttrykk og setninger
- utnytte informasjon fra komma, punktum, utrops-, spørre- og anførselstegn
- variere stemmen for å framheve sentrale poenger
- vurdere hvor det er naturlig å legge inn pauser
- Gjerne lese inn leselekser på lydfiler – modellering av god uttale og flyt

Veiledet lesing

Veiledet lesing gir læreren og en gruppe/klasse muligheten til å snakke, lese og tenke seg gjennom en felles tekst. Læreren modellerer, støtter og veileder elevene gjennom teksten, slik at elevene tilegner seg «lure leseknep», som de kan anvende i andre lesesituasjoner.

I veiledet lesing legger en vekt på:

- Før-, underveis- og etter lesing
- I førlesingsfasen er det spesielt viktig å legge vekt på visualisering og bruk av konkrete
- Bruk av lese- og læringsstrategier

Elevene skal jevnlig erfare denne formen for modell lesing i hel klasse eller i gruppe/stasjonsarbeid.

3.3 Å kode om 8. - 10. trinn

Å kode om er å klare å gjøre en kobling mellom lyd og tegn. Men det er også å se bokstavsekvenser, hele ord, meningsbærende enheter, setninger, avsnitt, større tekstdeler, hel tekst og sjanger i leseprosessen.

Ord

- Bruke tospråklige ordlister og glosebøker for å overføre ferdigheter mellom språk 🍌
- Arbeide med ord som er like i flere språk (etymologiske og ortografiske mønstre) 🍌
- Kunne arbeide med ordlesing og ordkunnskap i alle fag på alle trinn
- Kunne lese, skrive og forstå de fleste ordene de møter i tekstene
- Kunne vise i det daglige arbeidet at de mestrer ulike ordlesingsstrategier. Det betyr at elevene har trygge kodingsferdigheter på:
 - bokstavnivå
 - morfemnivå
 - sekvensnivå
- Kunne vise at de mestrer ortografi, tegnsetting, variert ordforråd og bruk av ulike setningskonstruksjoner med utgangspunkt i ulike tekster

Veiledet lesing

Alle lærere på alle trinn og i alle fag har ansvar for veiledet lesing.

Veiledet lesing gir læreren og en gruppe/klasse muligheten til å snakke, lese og tenke seg gjennom en tekst. Læreren modellerer, støtter og veileder elevene gjennom teksten, slik at elevene tilegner seg «lure leseknep», som de kan anvende i andre lesesituasjoner. Veiledningen vil være avhengig av eleven, trinn, opplæringsmål og teksten som skal leses.

I veiledet lesing legger en vekt på:

- Før-, underveis- og etter lesing
- I førlesingsfasen er det spesielt viktig å legge vekt på visualisering og bruk av konkrete 🍌
- Bruk av lese- og læringsstrategier

Elevene skal jevnlig erfare denne formen for modell lesing i hel klasse eller som gruppe. Les gjerne inn leselekser på lydfiler, for modellering av god uttale og flyt.



— DEL 4 —

Å LESE MED FORSTÅELSE OG BRUKE DENNE KUNNSKAPEN I EGEN LESING OG LÆRING

4.1

Å lese med forståelse og bruke denne kunnskapen i egen lesing og læring 1. - 4. trinn

På alle trinn, i alle fag skal det arbeides med:

FØR – LESEFASEN:
Planlegge og klargjøre

LESEFASEN:
Omforme og bearbeide

ETTER – LESEFASEN:
Kontrollere og vurdere

LESE- OG LÆRINGSSTRATEGIER

For oversikt over strategier: se «Lesing i alle fag» og «Lesestrategier»

Lesestrategier:

- bruke lesestrategier som er i tråd med formålet for lesingen, for eksempel skumlesing, nærlesing
- bruke lesestrategier som utvikler ferdigheter i å lese «mellom linjene» som for eksempel reflekterende spørsmål (FOSS-strategien)
- lese tekst sammen, kommentere, diskutere og reflektere over innholdet i tekster
- kunne lese sammensatte tekster med flere uttrykksformer som for eksempel ord, lyd og bilde
- kunne lese digitale sammensatte tekster og finne informasjon ved å kombinere ord og illustrasjon i tekster

Førlesefasen:

- målretting
- hente fram bakgrunnskunnskaper
- gjøre seg kjent i teksten
- bruke eget morsmål som støtte til leseopplæringen
- ukjente ord/faguttrykk og vanskelige ord forklares
- sortere teksten/organisere rundt en hovedidé

Lesefasen:

- lese hele kapittelet i sammenheng
- lese avsnitt for avsnitt - lesestopp
- omforme og bearbeide informasjon fra tekster - muntlig og/eller skriftlig
- strukturere informasjon
- stille spørsmål til teksten

Etter-lesefasen:

- hva har jeg lest og lært
- gjengi innhold i tekst
- gjenskape innhold i tekst og gjøre ny kunnskap om til sin egen
- gjenkjenne og reflektere over tekstens innhold og form for eksempel ved å se på formmessige-strukturelle-språklige – virkemidler
- vurdering, egenvurdering og refleksjon
- hvordan har jeg jobbet og hva har jeg lært?

METAKOGNISJON – bevissthet om egen læring

Lærerne skal legge til rette for at elevene:

- daglig jobber med strategier som kan hjelpe dem når de står fast eller ikke forstår
- daglig læres opp til å reflektere over egen forståelse og læring og ha jevnlig samtaler om hvordan de lærer

Å lese med forståelse og bruke denne kunnskapen i egen lesing og læring 5. – 7. trinn

På alle trinn, i alle fag skal det arbeides med:

FØR – LESEFASEN:
Planlegge og klargjøre

LESEFASEN:
Omforme og bearbeide

ETTER – LESEFASEN:
Kontrollere og vurdere

LESE- OG LÆRINGSSTRATEGIER

For oversikt over strategier: se «Lesing i alle fag» og «Lesestrategier»

Lesestrategier:

- Bruke lesestrategier som er i tråd med formålet for lesingen, for eksempel skumlesing, nærlesing
- Bruke lesestrategier som utvikler ferdigheter i å lese «mellom linjene» som for eksempel reflekterende spørsmål (Foss strategien)
- Lese tekst sammen, kommentere, diskutere og reflektere over innholdet i tekster
- Kunne lese sammensatte tekster med flere uttrykksformer som for eksempel grafiske framstillinger og bilder som informasjonsbærere
- Kunne lese digitale sammensatte tekster som består av for eksempel tekst, bilder, lydklipp, filmsnutter, lenker, kommentarfelt...

Førlesefasen:

- målretting
- hente fram bakgrunnskunnskaper
- gjøre seg kjent i teksten
- bruke eget morsmål som støtte til leseopplæringen
- ukjente ord/faguttrykk og vanskelige ord forklares
- Konkretisere og visualisere ord og begreper er viktig for flerspråklige elever. De har ofte et mindre faglig ordforråd enn det de har i hverdagspråket
- sortere teksten/organisere rundt en hovedidé

Lesefasen:

- lese hele kapittelet i sammenheng
- lese avsnitt for avsnitt - lesestopp
- omforming og bearbeiding av informasjonen fra teksten muntlig og skriftlig
- strukturere informasjon
- stille spørsmål til teksten

Etter-lesefasen:

- hva har jeg lest og lært
- gjengi innhold i tekst
- gjenskape innhold i tekst og gjøre ny kunnskap om til sin egen
- gjenkjenne og reflektere over tekstens innhold og form for eksempel ved å se på formmessige-strukturelle-språklige – virkemidler forfattergrep, tekstens relevans...
- Vurdering, egenvurdering og refleksjon
- Hvordan har jeg jobbet og hva har jeg lært?

METAKOGNISJON – bevissthet om egen læring

Lærerne skal legge til rette for at elevene daglig:

- jobber med strategier som kan hjelpe dem når de står fast eller ikke forstår
- reflekterer over egen forståelse og læring
- har samtaler om og blir bevisste på hvordan de lærer ved å stille spørsmål som:
 - hva har jeg lært?
 - har jeg lært det jeg skal?
 - hvordan har jeg arbeidet?
 - hva er det lurt at jeg gjør for å forstå dette?
 - ville jeg kunne lære mer ved å arbeide på en annen måte?

Å lese med forståelse og bruke denne kunnskapen i egen lesing og læring 8. - 10. trinn

På alle trinn, i alle fag skal det arbeides med:

FØR – LESEFASEN:
Planlegge og klargjøre

LESEFASEN:
Omforme og bearbeide

ETTER – LESEFASEN:
Kontrollere og vurdere

LESE- OG LÆRINGSSTRATEGIER

For oversikt over strategier: se «Lesing i alle fag» og «Lesestrategier»

Lesestrategier:

- bruke lesestrategier for å orientere seg i store tekstmengder på skjerm og papir, for eksempel ved bruk av sentrallesing, periferlesing og lineær lesing... å skjerm, skumlesing, fotolesing, letelesing/skanning... på papir
- bruke lesestrategier som er i tråd med formålet for lesingen, for eksempel skumlesing, nærlesing, skimming
- bruke lesestrategier som utvikler ferdigheter i å lese «mellom linjene», for eksempel reflekterende spørsmål (Foss strategien)
- lese tekst sammen, kommentere, analysere, diskutere, og reflektere over innholdet
- kunne lese sammensatte tekster (papir og digitalt) med flere uttrykksformer, som for eksempel grafiske framstillinger, bilder som informasjonsbærere, lydklipp, film, lenker, kommentarfelt

Førlesefasen:

- målretting
- hente fram bakgrunnskunnskaper
- gjøre seg kjent i teksten
- bruke eget morsmål som støtte til leseopplæringen
- ukjente ord/faguttrykk og vanskelige ord forklares
- Konkretisere og visualisere ord og begreper er viktig for flerspråklige elever. De har ofte et mindre faglig ordforråd enn det de har i hverdagspråket
- sortere teksten/organisere rundt en hovedidé

Lesefasen:

- lese hele kapittelet i sammenheng
- lese avsnitt for avsnitt - lesestopp
- omforming og bearbeiding av informasjonen fra teksten muntlig og skriftlig
- strukturere informasjon
- stille spørsmål til teksten

Etter-lesefasen:

- hva har jeg lest og lært
- gjengi innhold i tekst
- gjenskape innhold i tekst og gjøre ny kunnskap om til sin egen
- analysere, vurdere og reflektere over tekstens innhold og form for eksempel ved å se på formmessige-strukturelle-språklige – virkemidler, forfattergrep, tekstens relevans, tekstens autoritet og objektivitet
- vurdering, egenvurdering og refleksjon
- hvordan har jeg jobbet og hva har jeg lært?

METAKOGNISJON – bevissthet om egen læring

Lærerne skal legge til rette for at elevene:

- jobber med strategier som kan hjelpe dem når de står fast eller ikke forstår
- reflekterer over egen forståelse og læring
- har samtaler om og blir bevisste på hvordan de lærer ved å stille spørsmål som:
 - hva har jeg lært?
 - har jeg lært det jeg skal?
 - hvordan har jeg arbeidet?
 - hva er det lurt at jeg gjør for å forstå dette?
 - ville jeg kunne lære mer ved å arbeide på en annen måte?

— DEL 5 —

SAMARBEID MED HJEMMET

Samarbeid med hjemmet om språk og lesing er viktig. Foresatte må informeres og bevisstgjøres på deres store betydning i språkstimuleringen og som ressurs i leseopplæringen.

Samarbeid barnehage – hjem

På alle foreldremøter skal språk være et tema.

Barnehagen skal gi informasjon om:

- Hvordan foreldre kan støtte barns språkutvikling
- Hvordan barnehagen jobber med barns språkutvikling i barnehagen og hva foreldrene kan jobbe videre med hjemme
- Viktigheten av å lese høyt for barnet og samtale med barnet om bilder og innhold i bøkene

På foreldresamtaler skal foreldrene få tilbakemelding om barnets:

- Språktilegnelse
- Språklig bevissthet
- Uttale
- Ordproduksjon
- Setningsproduksjon
- Samspill
- Kommunikasjon
- Oppmerksomhet



Samarbeid skole – hjem

Det skal årlig fra 1. – 10. klasse være foreldremøter som har fokus på leseopplæring.

Trinn 1-4

På foreldremøter/temamøter skal skolen gi informasjon om:

- hvordan foreldre kan støtte lesingen – før, underveis og etter lesing
- hvordan det arbeides med lesing/begreper/stavelser slik at foreldrene kan jobbe med dette hjemme
- viktigheten av å snakke om bilder og overskrifter som en støtte for forståelsen
- hvilke lese- og læringsstrategier som elevene jobber med slik at foreldre kan støtte elev i bruken av strategiene

Lærer skal:

- gi informasjon om elevens leseutvikling på utviklingssamtaler(lærer-elev-foreldre) samtaler
- Skolene anbefales å stille med tolk på foreldremøter og utviklingssamtaler, slik at viktig informasjonen gjøres tilgjengelig for foreldre til flerspråklige barn. 🗣️

Foreldrene skal:

- høre elevene i leseleksa hver dag
- følge opp skolens leseprosjekter
- følge med på informasjon fra skolen på ukeplaner, læringsplaner, hjemmesiden til skolen...
- oppfordres til å legge til rette for lesing i hjemmet

Trinn 5-7

På foreldremøter/temamøter skal skolen gi informasjon om:

- hvordan det arbeides med den 2. leseopplæringen
- hvordan foreldre kan støtte lesingen – før, underveis og etter lesing
- viktigheten av å snakke om bilder, overskrifter og grafiske framstillinger som en støtte for forståelsen
- hvilke lese- og læringsstrategier som elevene jobber med slik at foreldre kan støtte elevene i bruken av strategiene

Lærer skal:

- gi informasjon om elevens leseutvikling på utviklingssamtaler(lærer-elev-foreldre)
- gi elevene leselekser hver dag det er lekser
- Skolene anbefales å stille med tolk på foreldremøter og utviklingssamtaler, slik at viktig informasjon gjøres tilgjengelig for foreldre til flerspråklige barn 🗣️

Foreldrene skal:

- følge opp skolens leseprosjekter
- støtte og følge opp leselekser og andre lekser
- følge med på informasjon fra skolen på ukeplaner, læringsplaner, hjemmesiden til skolen...
- oppfordres til å lese høyt for sine barn
- oppfordres til å legge til rette for lesing i hjemmet og stimulere til å bruke bibliotek, aviser, blader, tidsskrifter, nettet og annen aktuell litteratur

Trinn 8-10

På foreldremøter/temamøter skal skolen gi informasjon om:

- hvordan det arbeides med den 2. leseopplæringen, og gi påfyll og ny kunnskap om lesing
- hvordan foreldre kan støtte lesingen – før, underveis og etter lesing
- hvilke lese- og læringsstrategier som elevene kan bruke slik at foreldre kan støtte og motivere elevene i bruken av strategiene

Lærer skal:

- gi informasjon om elevens leseutvikling på utviklingssamtaler(lærer-elev-foreldre)
- Skolene anbefales å stille med tolk på foreldremøter og utviklingssamtaler, slik at viktig informasjon gjøres tilgjengelig for foreldre til flerspråklige barn 🗣️

Foreldrene skal:

- følge opp skolens leseprosjekter
- støtte og følge opp leselekser og andre lekser
- følge med på informasjon fra skolen på ukeplaner, læringsplaner, hjemmesiden til skolen...
- oppfordres til å legge til rette for lesing i hjemmet og stimulere til å bruke bibliotek, aviser, blader, tidsskrifter, nettet og annen aktuell litteratur

Tips til å skape leseglede hjemme

Start tidlig med å få barnet til å bli glad i bøker. Barn liker å sitte i fanget til mor eller far, og høre dere lese, fortelle eller synge. Lese glede er en glede ingen kan ta fra deg.

Alle foreldre kan innføre lesekultur hjemme, uansett hvilken utdanningsbakgrunn du har, om du behersker norsk eller ei. Les sammen på morsmål og bruk gjerne tospråklige bøker. Det er viktig å lese for barn, fordi i bøkene står det mange ord som vi ikke bruker i hverdagen. Det utvider barns ordforråd, fantasi og setningsbygning. Når barn er kjent med bøker før de begynner på skolen, vil også overgangen til fagbøker bli lettere. Lesing kan være styrkende for foreldre-barn-relasjonen og gi foreldre og barn felles opplevelser og gode minner som varer livet ut. Barns leseferdigheter har stor betydning for hvordan de lykkes i alle fag på skolen.



Barn liker å sitte på fanget til mor eller far og høre foreldre lese, fortelle eller synge sammen med barnet. Babyer elsker å høre stemmen til sine foreldre.

Det er aldri for tidlig å begynne å lese. Begynn med pekebøker, hjelp barn med å sette ord på virkeligheten.

Følg teksten med fingeren og pek på figurene du snakker om.

Prøv å leve deg inn i teksten og skift stemmen for å skape mer bevegelse og opplevelse i fortellingen.

Det finnes mange ulike bøker, enkle billedbøker, bøker med lyder, bøker med bevegelige figurer, bøker på morsmål, tospråklige bøker og andre bøker som stimulerer mange sanser hos barnet. Bibliotekene har stort utvalg av bøker.

Små barn blir fort lei av å høre på lange tekster, og kan dermed miste lesegleden. Les enkle og små bøker. Les dem gjerne om og om igjen.

Foreldre kan gjerne lese bøker på eget morsmål. Elever som har erfaring med å lese på morsmålet sitt, vil ha klare fordeler når de skal lære norsk.

Fortell eventyr til barn. Fortell gjerne det samme eventyret om og om igjen, barnet vil da fange opp lyder, ord og utvikle språket.

Vis barn bildealbum og snakk om familie, venner og slektninger som det er bilder av. Barn liker å høre familiefortellinger, se bilder av seg selv og mennesker de er glad i.

Involver barnet i lesingen. La barnet bla om, i sitt tempo. Dersom barn ønsker å snakke om et bilde eller et dyr på bilde, la barnet snakke om det.

Hvis barn ikke liker å lese bøker, la dem få lese tegneserier, er de interessert i et bestemt fotballag – la dem få lese om laget/spillerne på laget osv... lesing er morsom når det er interessant stoff.

Når barn blir større og klarer å lese, kan du få barn til å lese for deg.

Ros barnet når det leser, sett av tid til å høre på barnet lese.

Spør barnehagen eller skolen om råd hvordan du kan støtte ditt barn i språkutvikling og leselyst.

Vær et godt eksempel, les selv. For foreldre som ikke kan lese – lydbøker anbefales.

Snakk om hva de synes var mest interessant i det de leste i en bok, i et blad, internett, avis eller en tegneserie.



Eldre søsken kan lese for yngre søsken.

Finn bøker/litteratur med tema som de unge er interessert i.

Dersom du ikke liker å lese eller kan lese selv, lån lydbøker fra biblioteket og lytt mens du blar i tekstboken.

Bruk morsmålet, les for barna, fortell historier, lek med ord og bokstaver, men la også barna få mye kontakt med norsk språk utenfor hjemmet.

Lær barnet bokstaver, ved å jakte på bokstaver i hjemmet og ute på plakater, veiskilt... for eksempel H (H-melk/Hus/Hanna/bokstaven H i avisen, legg sammen pinner for å lage en H, tegn H i snøen, sanden, på arket ...)

La barn leke med ord, late som om de leser og lage egne sanger.

Snakk med barna, reflekter over hverdagen, filmer og programmer barn ser sammen med foreldre, lær dem å stille spørsmål og være kritiske. Det er viktig kompetanse å ta med seg i skolen og livet.

Snakk positivt om lesing og skole.

Alle foreldre, uansett bakgrunn kan stimulere språket til barna og stimulere til leselyst.

Kilde:
<http://www.fug.no/tips-om-aa-skape-lese-glede.4660952.html>

Foreldreutvalget for grunnskolen sine nettsider - materiell på andre språk
<http://www.fug.no/index.php?cat=155836>

Engelskspråklig nettside om hvordan man som foreldre/foresatte kan hjelpe barnet med å lese:
<http://www2.ed.gov/parents/read/resources/edpicks.jhtml>

— DEL 6 —

METODISKE TIPS OG IDÈER

«Læresamtale»

Enkle og spontane «her og nå» samtaler

Læresamtalen brukes til korte og fokuserte refleksjoner rundt ett tema eller en konkret problemstilling. Strategien kan brukes både i idedugningsfasen og i oppsummeringsfasen. Strategien må innarbeides godt for å fungere etter intensjonene. Dette er punktene som er de viktigste å legge vekt på:

- Elevene må venne seg til at små læresamtaler er hyppige innslag i en vanlig skoletime
- Samtaleøktene må være lette å organisere - snu deg til sidemannen/læringsvenn og diskuter
- Oppgaven må være formulert slik at elevene vet hva de skal snakke om ved å bruke igangsettende modellsetninger: dette får meg til å tenke på..., jeg tror at..., hva mener du er det viktigste her?... jeg har lært...
- Elevene må vite hvem som har kommunikasjonsansvaret. For eksempel: Den som sitter nærmest vinduet begynner i dag
- Samtalen må ha en stram tidsramme (1-2 minutter). Det er bedre at tiden er for knapp enn at den er for romslig. Det er bedre at elevene blir avbrutt midt i en interessant samtale enn at de kjeder seg og snakker om annet
- Elevene kan gjerne forberede seg alene før læresamtaler og bruke for eksempel tankekart, notater i forberedelsene

Læresamtalen (Fra «Zeppelin 5.-7. klasse»)

Læresamtalen brukes skriftlig, muntlig og som «lesebestilling» når elevene jobber med fagtekster på skolen eller i lekser. Elevene jobber individuelt med læresamtalen og i gruppe på fire når læresamtalen gjennomføres. Runde 1 gjennomføres av alle, før de går videre til runde 2... En kan avslutte med en plenumsamtale der gruppa velger ut et felles svar på alle 4 rundene, og eventuelt at noen elever som har lyst får i oppdrag å finne svar på «Jeg lurer på...» spørsmålene.

1. Runde: "Jeg har lært at..."
2. Runde: "Jeg mener den viktigste setningen er..."
3. Runde: "Mitt faktaspørsmål er..."
4. Runde: "Jeg lurer på..."



Å lese er for
hjernen hva mosjon
er for kroppen.

Strategi for arbeid med å utforske meningen i ord

Hvis det dukker opp et ord jeg ikke forstår, kan jeg...

...lese ordet en gang til og sjekke om jeg har lest det rett

Hvis ikke det hjelper, kan jeg...

...lese setningen en gang til

Hvis ikke det hjelper, kan jeg...

...lese videre, kanskje ordet blir forklart senere

Hvis ordet ikke blir forklart i teksten, kan jeg...

...slå opp i ordboka og/eller spørre medelever

Hvis jeg fremdeles ikke har funnet noen forklaring, kan jeg spørre lærer.



Foto: Lillian E. Nilsen

Ord3F

FORVENTNING	FORM	FORKLARING
<ul style="list-style-type: none"> • Skap spenning om ordets betydning • Minn om den sammenhengen de inngår i 	<ul style="list-style-type: none"> • Bokstavsekvenser • Stavelser • Morfemer • Ord i ord • Øving: Les, si, skriv • Orddiktat 	<p>Fra ordliste</p> <ul style="list-style-type: none"> • Synonymer og motsetninger • Daglige og faglige assosiasjoner • Tegning • Egne setninger

«Knytteneveprøven»

1. Velg en bok
2. Les på en av sidene i boka
3. Bøy en finger!
 - a. Når et ord er vanskelig å lese
 - b. Når et ord er vanskelig å forstå
4. Har du bøyd hele hånda før siden er lest ferdig kan du:
 - a. Prøve en side til
 - b. Finne ei lettere bok
 - c. Si fra til lærer

«My favourite no»

<https://www.teachingchannel.org/videos/class-warm-up-routine>

Her finner du også materiell:

I put a warm-up problem on the board, hand out index cards to all the kids, have them write their answer. I collect it, and then I sort it, and I say “Yes, no, yes, no”, and I look for my favorite wrong answer, or my favorite “no.” And, we analyze that.

“Four minutes to work on it.”

Everyone makes mistakes. We’re gonna see your mistakes. You’re gonna see my mistakes, but a mistake is your opportunity to share with me how much you understand. And if I don’t know that you don’t know something, I need to teach you before the test. The test is too late. And, this is a great spot for me to teach you.

“Make sure your name is on your card. Put your pencil in your pencil slot, and pass your cards to the center.” “OK, my favorite “no” - someone wrote this.”

I say it’s my favorite “no” because I want the kids to first of all recognize what they’re about to see is wrong. And, I want them to recognize that there’s something good in the problem, like there’s a mistake, but it’s my favorite “no” because it showed some good math.

“So, that’s the wrong answer, but they did some things that I love. What, in that problem, am I happy to see?”

We always talk about what’s right first. So that if it’s any students’ work, they are like, “Oh, I did do that right.”

There’s a mistake, but the mistake didn’t ruin the whole thing.

“What do I like about this problem.

...

Startsetninger

«Les og si noe – Les og skriv noe»

Startere

Det handler om...

Jeg har lært/hørt at...

Det står i boka at...

Jeg tenker/tror at...

Jeg lurer på hvorfor...

Jeg tror hovedideen er at ...

Det var rart at

Det var spennende at...

Startere

Da jeg så bildene, lag jeg merke til at ...fordi....

Jeg likte ... fordi...

Jeg likte ikke....fordi...

Bildene minnet meg om....fordi....

Jeg ble overrasket over....fordi....

Jeg lurer på ...fordi...

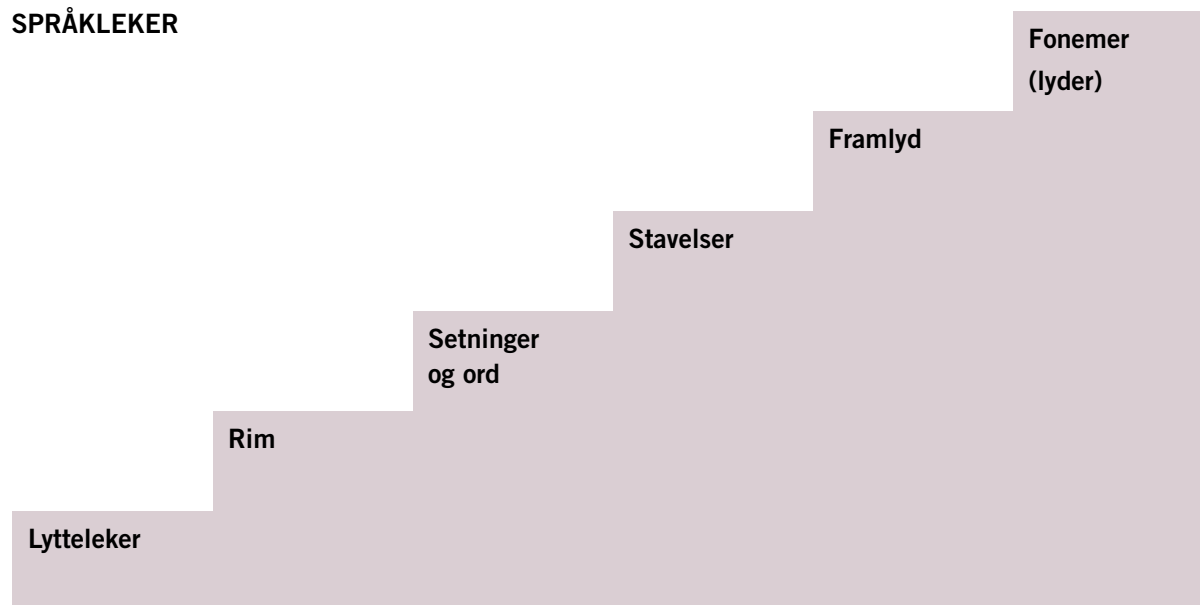
Jeg synes at ... er en helt fordi...

Jeg synes at er en antihelt fordi...

Utvalget av bilder synes jeg var...fordi....

Lesetrappa til Jørgen Frost

SPRÅKLEKER



Ordforklaringer

Leseopdragende leseprosjekt

fokus på felles tekstforståelse og erfaring med tekstens mønstre

Lesestimulerende leseprosjekt

motivere og stimulere elevenes lyst til videre lesing

Lesebestilling

måter å gi leseleker på, eller måter å drive leseopplæring på i timer på skolene («101 måter å lese leseleksa på»)

Bokstavnavn

hva bokstaven heter, slik den uttales når den sies i alfabetet

Bokstavlyd

lyden som bokstaven representerer

Språklyd

minste lyden vi har i språket vårt – ca 45 lyder (a, d, kj, ng...)

Morfem

– **Rotmorfem:** minste meningsdelen i et ord- rotmorfem
– **Bøyningsmorfem** (endelsesmorfem): er, ene, en,,,

Førfaglig begrep

ord som er nødvendige at eleven kjenner til for å kunne arbeide med fagordene. Ordet er ikke i seg selv et fagord. I setningen: «Enzymene spalter og bryter ned maten» er ordet spalter et førfaglig begrep.

Faglig begrep

ord som er hentet fra fagets terminologi. I setningen «Enzymene spalter og bryter ned maten» er ordet enzym et faglig begrep.

Begrepsinnhold

alle tanker og meninger som vi og omverdenen bringer inn i et «ord»

Fonologisk bevissthet

evnen til å identifisere språklyder i talte ord

Semantisk bevissthet

assosiasjoner som omgir ordet og kjernebetydningen av ordet

Stavelser

en del av talespråket som utgjør ett enkelt rytmisk slag. En stavelse består av en kjerne, som vanligvis er en vokal eller en diftong (dvs. dobbel vokal uttalt som én lyd).

Lånord

er ord som har kommet inn i ordforrådet til et språk fra et annet språk.

Ord i ord

ord som finnes i et ord for eksempel klasserom: lass, se, rom...

Konsonantforbindelser

fl, fr, bl, br...

Bokstavkombinasjoner

kj-, sj-, ki/ky, skj-, -ng, -nk, -rn/-gn, rt...

Prefix

i begynnelsen av ord som u-, mis...

Suffix

i slutten av ord som -else, -het, -lig...

Kodingsferdigheter på

– **Bokstavnivå:** bokstavnavn og språklyd (bokstavlyd)
– **Morfemnivå:** kunne dele ordene opp morfemer, samt vanlige prefikser, suffikser og bøyningsmorfemer
– **Sekvensnivå:** bokstavsekvenser i begynnelsen av ord som bl, fl, st, skr og i avslutningen av ord som -ing, -ang, -ute ...

Formmessige virkemidler:

fagtekster blir presentert i en annen form en vanlig – reklame, satirisk form, brev ...

Strukturelle virkemidler:

layoutmessige virkemidler som illustrasjoner, bilder, grafer ...

Språklige virkemidler:

metaforer, sammenligninger, gjentakelse, frampek ...

Lenker

<http://lesesenteret.uis.no/>

<http://www.udir.no/>

<http://foreningenles.no/>

<http://informasjonskompetanse.no/>

<http://www.fug.no/barnet-hjemme.255321.no.html>

<http://www.skrivesenteret.no/>



Tips og ideer til god språk- og leseopplæring for flerspråklige elever

NAFO (Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring):

På NAFO kan sin nettside du finne gode filmer og lenker, både for barnehage og skole. Her er det blant annet gode lenker til læringsressurser, språkressurser og grunnleggende ferdigheter.

LINK:

<http://nafo.hioa.no/>

—

Læringsressurser:

LINK:

<http://nafo.hioa.no/grunnskole/undervisningsopplegg/>

—

Språkressurser:

LINK:

<http://nafo.hioa.no/grunnskole/lenker-2/>

—

Grunnleggende ferdigheter:

Det er viktig å bruke mye tid på det muntlige språket, siden *forståelsen* er det vanskeligste for flerspråklige elever. Det å arbeide med elevenes forkunnskaper før de skal møte teksten, bygge opp kunnskap om ord og begreper og ta utgangspunkt i stoff som er kjent når de møter teksten. Filmene viser hvordan man kan jobbe med forforståelse i mindre grupper med flerspråklige elever, i klassen/i gruppa. Dette er en modell for kvalitetssikring av språkopplæring i barnehage og grunnskolenes laveste trinn.

LINK:

<http://nafo.hioa.no/grunnskole/undervisningsopplegg/grunnleggende-ferdigheter-2/>

—

Arbeid med forkunnskap – film:

For å lykkes med god leseopplæring for flerspråklige elever, er godt foreldresamarbeid svært viktig. Rapporten «Hjemskolesamarbeid, rapport fra prosjekt 2009-2011» gir mange eksempler på hvordan man kan lykkes med det.

LINK:

<http://nafo.hioa.no/grunnskole/filmer/sprakloftet-i-drammen-kommune/>

Hjem-skole samarbeid:

Språktrappa nevnes i filmen ovenfor, og er et pedagogisk planleggingsverktøy for å sikre systematisk språk – og begrepslæring i barnehage og skole. Filmene viser hvordan kontaktlærer og lærer i grunnleggende norsk bruker «språktrappa» som et planleggingsverktøy når de skal jobbe med et tema.

LINK:

<http://nafo.hioa.no/wp-content/uploads/2013/08/Skole-hjemrapport.pdf>

—

Språktrappa – film:

LINK:

<http://www.spraktrappa.no/>
<http://nafo.hioa.no/fag/filmer/samarbeid-mellom-skole-og-mir/>

—

Udir:

I veiledningen til læreplanen i grunnleggende norsk for språklige minoriteter er det mange gode tips til leseopplæring.

LINK:

http://www.udir.no/Upload/Brosjyrer/5/Veiledning_grunnleggende_norsk.pdf

—

Lesesenteret:

Her velger du *leseopplæring med vekt på* og velg *norsk som andre språk* når du er inne på nettsiden.

LINK:

<http://lesesenteret.uis.no/leseopplæring/lesing-i-grunnskolen/>

—

You tube:

Filmene om lesevennegrupper – på morsmål. Skole og barnehage samarbeider og skoleelever går på besøk i barnehager og leser for barnehagebarn på ulike morsmål.

LESEVENN – FILM:

https://www.youtube.com/watch?v=I_UdrUpm9k&feature=youtu.be

Mirnett:

Multikulturelt Initiativ- og Ressursnettverk (MiR) er en frivillig organisasjon for og drevet av multikulturelle foreldre.

LINK:

<http://www.mirnett.org/>

Fug:

LINK:

<http://www.fug.no/gode-eksempler-paa-leksehjelp.149028.no.html>

Foreldrenettet:

Foreldresamarbeid – materiell på ulike språk:

LINK:

<http://www.foreldrenettet.no/cgi-bin/fug/imaker?id=32201&visdybde=2&aktiv=32201>

Skolenettet:

LINK:

http://skolenettet.no/moduler/templates/Module_Article.aspx?id=24834&epslanguage=NO

Forlag som selger topspråklige bøker, cd-er...:

LINK:

<http://www.familieforlaget.no/Tospraaklige-produkter/Tospraaklige-2CD-eventyrlydboeker>

Flerspråklig bibliotek:

LINK:

<http://dfb.deichman.no/sprak>

Artikler:

Artikkel i Bedre Skole nr 1/2015: Thor-André Skrefsrud
«Tilpasset opplæring i det flerkulturelle klasserommet»
Artikkel i Bedre Skole nr 1/2015: Kirsten Palm:
«Flerspråklige elever og tilpasset opplæring»
Artikkel i Utdanning nr 8/2015: «Språklig vår»

Anbefalt litteratur og kilder

Læreplanverket for grunnskolen

«Kunnskapsløftet» (2015)
PEDLEX

Kjersti Lundetræ og Finn Egil Tønnesen

«Å lykkes med lesing - Tidlig innsats og tilpasset leseopplæring» (2014)
GYLDENDAL AKADEMISK

Atle Skaftun, Oddny J. Solheim og Per H. Upstad

«Leseboka – leseopplæring i alle fag på ungdomstrinnet» (2014)
CAPPELEN DAMM AKADEMISK

Line Hansen Hjellup

«Helhetlig leseopplæring – leseglede og tidlig innsats» (2014)
PEDLEX

Kåre Kverndokken

«Gutter og lesing» (2013)
FAGBOKFORLAGET

Kåre Kverndokken

«101 måter å lese leseleksa på – om lesing, lesebestilling og tekstvalg» (2012)
FAGBOKFORLAGET

Kåre Kverndokken

«101 skrivegrep – om skriving, skrivestrategier og elevers tekstskapning» (2014)
FAGBOKFORLAGET

Beate Børresen, Lise Grimmes og Sigrun Svenkerud

«Muntlig kompetanse» (2012)
FAGBOKFORLAGET

Skjelbred og Veum (2012)

«Literacy i læringskontekster»
CAPPELEN DAMM AKADEMISKE

Astrid Roe

«Lesedidaktikk – etter den første leseopplæringen» (2011)
UNIVERSITETSFORLAGET (2. UTGAVE)

Gabrielsen og Solheim

«Over kneiken? Leseferdighet på 4. og 5. trinn i et tiårsperspektiv» (2013)
AKADEMIKA FORLAG

Marianne Lillevangstu, Elise Seip Tønnesen og Hanne Dahll-Larssøn

«Inn i teksten – ut i livet» (2007)
FAGBOKFORLAGET

Jørgen Frost

«Lesepraksis – på teoretisk grunnlag» (1999)
CAPPELEN AKADEMISK FORLAG

Jørgen Frost

«Prinsipper for god leseopplæring. Innføring i den første lese- og skriveopplæringen» (2003)
CAPPELEN AKADEMISK FORLAG

Lundberg og Herrlin

«God leseutvikling. Kartlegging og øvelser» (2008)
CAPPELEN AKADEMISK FORLAG

Anmarksrud og Refsahl

«Gode lesestrategier – på mellomtrinnet» (2011)
CAPPELEN AKADEMISK FORLAG

Margareth Sandvik og Marit Spurkland

«Lær meg norsk før skolestart- språkstimulering og dokumentasjon i den flerkulturelle barnehagen». (2012)
CAPPELEN AKADEMISK FORLAG

Sonja Kibsgaard og Olaf Husby

«Norsk som andrespråk- barnehage og barnetrinn» (2014)
UNIVERSITETSFORLAGET

Kirsti Mc Donald

«Norsk grammatikk for læreren. Spørsmål og svar når norsk er andrespråk» (2014)
UNIVERSITETSFORLAGET

Eva Maagerø og Elise Seip Tønnesen

«Å lese i alle fag» (2006)
UNIVERSITETSFORLAGET

Liv Engen og Lise Helgevold

«LeseLos. Veiledningshefte»
LESESENTERET

«Lesing er...» (2008)

LESESENTERET OG UTDANNINGSDIREKTORATET

Liv Engen og Lise Helgevold

«Fagbok i bruk. Grunnleggende ferdigheter» (2006)
LESESENTERET OG UTDANNINGSDIREKTORATET

«Lesing på skjerm» (2008)

LESESENTERET OG UTDANNINGSDIREKTORATET

«Lesing i skolebiblioteket»

LESESENTERET OG UTDANNINGSDIREKTORATET

Lesesenteret

«Bok i bruk på første til fjerde trinn»,
«Bok i bruk på femte til sjuende trinn» og
«Bok i bruk på åttende til tiende trinn» (2006)
LESESENTERET OG UTDANNINGSDIREKTORATET

«Gutter og lesing – Lesevaner, lesetips, nye medier» (2008)
LESESENTERET OG UTDANNINGSDIREKTORATET

«Perlejakten» (2005)
LESESENTERET OG UTDANNINGSDIREKTORATET

«Leik og læring. Grunnleggjande lese-
og skriveopplæring på 1. trinn» (2005)
LESESENTERET OG UTDANNINGSDIREKTORATET

«Leseopplæring i et flerspråklig perspektiv
– Mangfold i språk og tekst»
LESESENTERET OG UTDANNINGSDIREKTORATET

Fredheim og Trettenes (2010, 2012, 2012)
3 hefter «Start lesing i fagene. Lesing i fagene.
Og MER lesing i fagene»
GAN ASCHEHOUG

Hanne Solem
«Lesing pågår A, B og C» (2014)
GAN ASCHEHOUG

Hanne Solem
3 hefter «Leseforståelse 1, 2 og 3» (2012)
GAN ASCHEHOUG

Hydén, Schubert og Svidén
3 hefter «Leseforståelse A, B og C» (2004)
GAN ASCHEHOUG

Gjesdal kommune
«SOL – systematisk observasjon av lesing» (2005/2006)

Klepp kommune
«Leseplan Klepp kommune» (2013)

Kvinesdal kommune
«Leseplan Kvinesdal kommune» (2014)

Farsund kommune
«Leseplan Farsund kommune» (2014)

Stortingsmelding 30
«Kultur for læring» (2003-2004)
UTDANNINGS- OG FORSKNINGSDEPARTEMENTET

Stortingsmelding 16

«...og ingen stod igjen. Tidlig innsats
for livslang læring» (2006-2007)
DET KONGELIGE KUNNSKAPSDEPARTEMENTET

«Gi rom for lesing! Veien videre – forankring
og oppfølging av en nasjonal strategi» (2007)
UTDANNINGSDIREKTORATET

Stortingsmelding 22

«Motivasjon – Mestring – Muligheter.
Ungdomstrinnet» (2010-2011)
KUNNSKAPSDEPARTEMENTET

Strategi for ungdomstrinnet

«Motivasjon og mestring for bedre læring. Felles satsing
på klasseledelse, regning, lesing og skriving» (2012)
KUNNSKAPSDEPARTEMENTET

Rammeverk for skolebasert kompetanse utvikling på ungdomstrinnet

«Teoretisk bakgrunnsdokument for arbeid
med lesing på ungdomstrinnet» (2012-2017)
LESESENTERET OG UTDANNINGSDIREKTORATET

Rammeverk for grunnleggende ferdigheter

«Å kunne lese som grunnleggende ferdighet» (2012)
UTDANNINGSDIREKTORATET

Kulturdepartementet

«Leselyststrategi» (2013)
KULTURDEPARTEMENTET/REGJERINGEN.NO

«Språk i barnehagen - Mye mer enn prat»

Veileder om språkstimulering, dokumentasjon
og språkvurdering og språktilegnelse
UTDANNINGSDIREKTORATET

Høigård, A. m.fl.

«Språkmiljø og språkstimulering i barnehagen» (2009)
Temahefte
KUNNSKAPSDEPARTEMENTET

LESEPLAKATEN

Alle lærere er leselærere

—
Lesekompetanse omfatter leseglede, leseferdighet, lese- og læringsstrategier og informasjonskompetanse.

—
Å velge den riktige teksten er avgjørende for elevens engasjement og læringsutbytte.

—
Høytlesing er vel anvendt tid.

—
Å snakke om tekster og bilder utvikler leseforståelse.

—
Effektive lese- og læringsstrategier kan læres.

—
Å snakke om leseprosessen er første skritt.

—
Det eleven får til med veiledning og støtte i dag, kan han få til alene i morgen – gradert støtte.

—
Lesing og skriving henger sammen.
Undervisning i skriveprosessen støtter leseprosessen.

—
Innbydende omgivelser og lett tilgang på bøker er god lesestøtte.

—
Positive forventninger og tilbakemeldinger er drivkraft i leseopplæringen.

